

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב"ה

תיק 1389699/1

בבית הדין הרבני האזורי ירושלים

לפני כבוד הדיינים:

הרב שלמה תם – אב"ד, הרב דוד שני, הרב יעקב מ' שטיינהויז

המבקש: פלוני

הנדון: מי שהוחזקו הוא ואבותיו כהנים מחמת שם המשפחה

פסק דין

בפנינו בקשת המבקש לבירור ייחוסו לכהונה.

המבקש נולד בתאריך א' בכסלו תשס"ב (16.11.01).

הוריו נישאו ברבנות בירושלים בשנת 2000. אם המבקש עלתה לארץ מאוסטרליה. הוריה יהודים. אבי המבקש החזיק את עצמו ככהן. היה עולה לדוכן בנשיאת כפיים בבית הכנסת, עולה לתורה ראשון, וגם ביחס לבניו התנהג ככהן, הם עלו לדוכן, לבן הבכור לא עשו פדיון בכור בגלל שהחזיק את עצמו ככהן. ביה"ד שוחח עם הסבא, אבי האבא, יהודי שעלה מברית המועצות. הוא אינו דתי אך לדבריו אמרו לו אנשים שהוא כהן והוא בירר ומצא באנציקלופדיה שמשפחת ר' הם כהנים. מאז לא היה ניכנס לבית הקברות, ונהג מנהגי כהונה. בנו (אבי המבקש) המשיך מסורת אבותיו, הנהגתו של אביו, ונשא את כפיו ועלה לתורה ראשון. בכתובה שלו כתבו כהן.

הורי המבקש התגרשו ואבי המבקש נשא גיורת בפולין, ומאז הודיע להם אביהם כי הם אינם כהנים באמת.

כעת הופיע המבקש לבירור ייחוסו לכהונה.

אלו הן עיקרי העובדות.

מעיון בחומר עולה כי משפחת המבקש החלה לנהוג במנהגי כהונה על סמך דברי הסבא כי מבירור שערך עולה כי משפחת ר' הם כהנים. על סמך זה הוא החל לנהוג בכל דיני הכהונה, לעלות לתורה ראשון, לשאת כפיים, ושלא להיטמא למת. אחריו המשיך בכל מנהגי הכהונה כנ"ל בנו [י'] שהוא אביו של המבקש, במשך שנים רבות. כמו כן המבקש ואחיו נהגו בנשיאות כפיים ועלייה ראשון וכו'. התפנית והשינוי בהנהגה זו החלה כאשר אבי המבקש התגרש מאשתו ונשא גיורת, וכדי להתיר לו נישואין אלו הכריז כי אינו כהן על דרך דברי חז"ל "לא עבדו ישראל ע"ז אלא כדי להתיר להם עריות" (סנהדרין ס"ג).

בשו"ע אבן העזר סימן ג' ס"א כתב וז"ל:

מי שבא בזמן הזה ואמר: כהן אני, אינו נאמן. ואין מעלין אותו לכהונה על פי עצמו, ולא יקרא בתורה ראשון ולא ישא את כפיו. הגה: וי"א דנאמן לקרות בתורה ראשון ולישא את כפיו בזמן הזה, שאין לנו תרומה דאורייתא שנחוש

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

שמא יעלו אותו לתרומה (ב"י בשם הרמ"ך). וכן נוהגין האידנא בכל מקום שאין נוהגין בתרומה בזמן הזה וליכא למיחש למידי. ולא יאכל בקדשי הגבול עד שיהיה לו עד אחד. אבל אוסר עצמו בגרושה וזונה וחללה ואינו מטמא למתים, ואם נשא או נטמא לוקה, והנבעלת (לו אם היא פסולי כהונה) ספק חללה. ואם היה מסיח לפי תומו, נאמן. כיצד, מעשה באחד שהיה מסיח לפי תומו ואמר: זכור אני כשהייתי תינוק והייתי מורכב על כתפו של אבא, הוציאני מבית הספר, הפשיטוני את כתנתי והטבילוני לאכול תרומה לערב וחבירי בדלים ממני והיו קורין אותי: יוחנן אוכל חלות, והעלהו רבינו הקדוש לכהונה ע"פ עצמו. עכ"ל.

דעת הרמ"א – נאמן לקרות בתורה ראשון בזה"ז, שאין לנו תרומה דאורייתא דניחוש שמא יעלו אותו לתרומה.

וכתב בח"מ סק"א דהרמ"ך התיר רק לקרות בתורה, דאין בזה איסור, אבל לישא כפיים דאיכא איסור עשה אין מקילין.

ובס"ק ב' כתב – דהיום בא"י דנוהגין בתרומה דרבנן לא יעלה בתורה ראשון דיש לחוש שמא יעלו אותו לתרומה דרבנן.

ובב"ש סק"ב כתב דקורא בתורה ראשון, ולא חיישינן שמא יאכל בתרומה משום דבחו"ל אין נוהג תרומה לא חיישינן. והקשה הא יש חשש שמא יישא כפיו, ותירץ דכל דבר שאין לו הנאה בזה לא חיישינן שיעשה איסור, משום הכי לא חיישינן לשום דבר רק לשמא יאכל בתרומה, אבל אין חשש משום נשיאות כפיים או עלייה לתורה. לכן בא"י דנוהג תרומה אינו נאמן לעלות בתורה ולנ"כ אפילו בזמן הזה.

הכלל העולה מדינים אלו:

לעניין יוחסין בעינן לכו"ע שני עדים שהוא כהן. ולתרומה דרבנן די בעד אחד, ונאמן גם לקרות בתורה ראשון ולנשיאות כפיים.

ולכל הדעות אוסר עצמו בגרושה וחללה ואינו מיטמא למתים, ואם נשא או נטמא לוקה.

וכתב הב"ש סק"ג דכיון שהחזיק עצמו לכהן נאמן על עצמו להחמיר והוי התראת ודאי על פיו (מגיד משנה).

העולה מן האמור:

דעת השו"ע שאדם אינו נאמן לומר כהן אני, אולם מדין שוויא אנפשיה נוהג הוא דיני כהונה, אוסר עצמו בגרושה ואינו מטמא למתים. ולדעת הרמ"א אדם נאמן לומר כהן אני, ונוהג בכל דיני כהונה.

משכך במקרה דנן המבקש צריך לנהוג בדיני כהונה לדעת השו"ע מדין שוויא אנפשיה.

אולם במקרה דנן אבי המבקש לאחר שהנהיג עצמו ככהן נשא לאשה גיורת החליט כי הוא אינו כהן. אבי המבקש גר בפולין ביה"ד ניסה ליצור עמו קשר, אך הוא סירב לשתף פעולה ולהשיב לשאלות ביה"ד. ויש לדון האם יכול לתת אמתלא ולחזור בו מהכהונה.

ומצינו בשו"ת חוט השני סימן י"ז אשר דן בכך וז"ל:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

איש אחד שהיה מוחזק לכהן ט"ו שנה לכל דבר שבקדושה לישא כפיו (עבה"ט לעיל סימן ג' סק"א ומ"ש שם) ולפתוח ראשון ולקרוא ראשון ולפרוש מטומאת מת ועתה קידש גרושה אחת והכחיש את כהונתו לומר כי מעולם לא היה כהן ומה שאמר שהוא כהן לא היה אלא בשביל ליטול גדולה לעצמו לפתוח ראשון ולקרוא ראשון וכתוב הדבר פשוט שאין הכהן יכול להכחיש מה שהיה מוחזק בו זמן רב שהרי אפי' חזקת שלשים יום הוא חזקה אפילו להיות הורגין (וכדלקמן סי' י"ט ס"ב) וכ"ש חזקה של ט"ו שנים ואין לומר הרי נתן אמתלא לדבריו שעשה כן כדי ליטול גדולה ואמרינן בפ"ב דכתובות כו' (וכדלקמן סימן מ"ז ס"ד) זה אינו מכמה טעמים חדא שאין האמתלא מבוררת ועוד דכל שעשה מעשה ל"מ אמתלא והכא עשה מעשה במה שעלה לדוכן וכיוצא ואפי' למ"ד דמהני (ע' בי"ד סימן קפ"ה) היינו אם לא עשה המעשה רק זמן מועט וגם אם לא עשה המעשה כ"כ בגלוי לעיני כל דכולי האי לא מחציף אינש נפשיה וגם אם לא עשה רק דבר אחד אבל בנ"ד שעשה מעשים הרבה כ"כ שנשא כפיו וחתם עצמו כהן ונהג בכל דיני כהן כמה פעמים פשיטא שאין מועיל אמתלא ועוד דכל היכא שעושה איסור לאו כל כמיני' לתת אמתלא דמוקמינן ליה בחזקת שלא עשה איסור עד עתה שנכנסה בו רוח שטות ועוד דחזקה זו של נשיאת כפים אלימא טפי שאין האמתלא מועלת בה ועוד נראה דכל מקום שאמרו חכמים דמהני אמתלא היינו כשאמתלא הוא לסלק את ההיזק אבל אם אמר שעשה כן לשם תועלת לא מהני אמתלא וטעמו של דבר הוא משום כל אמתלא הוא בטענת אונס כאילו אמר שלא עשה מתחלה כן אלא מפני האונס ואם האונס הוא מפני ההפסד חשוב אונס דאתי ליה מעלמא ואם הוא מפני שירא שמא לא יגיע לו התועלת שהוא מבקש הוי אונסא דאתיא ליה מנפשי' (עיין בתשובת ברית אברהם סי' צ"ד אות ו' שפקפק עליו בזה ע"ש) ובזה מרווח לן למה לא הזכירו חז"ל שתועיל אמתלא גבי כל הני דשוי אנפשי' חד"א (עמ"ש לקמן סי' קט"ו ס"ו ס"ק כ"ט) ועוד דבזמן ארוך כ"כ כזה אין סברא שתועיל אמתלא (עב"ש לקמן סימן י"ט ומ"ש בפ"ת שם) ואף על פי שלא נתנו חכמים שיעור לדבר מ"מ ענין האמתלא הוא לפי ראות חכמי ישראל ומכל הני טעמי אמינא שאין יכול להכחיש כהונתו וכופין אותו לגרשה כמו בכהן דעלמא. ואין חילוק בין זמן הזה לדורות הראשונים שהיה להם כתב יחוס ואדרבא כיון שכל הכהנים בזה"ז הן בכהונתן מחמת חזקה א"כ הכהן הזה הוא כמו שאר כהנים כו' עכ"ל.

העולה מדברי חוט השני כי אין האמתלא מועילה כיון דאינה מבוררת. וכן לאחר שעשה מעשה ועלה לדוכן אין האמתלא מועילה לבטל המעשה והחזקה.

ועוד, דאמתלא מועילה רק לסלק היזק, אבל אם אומר כן כדי לקבל תועלת, כגון כאן כדי לישא גיורת, אינו נאמן.

אמנם מצינו, הובא באוצה"פ סי' ו' שהביא מדברי בית יצחק להתייר. וז"ל שו"ת בית יצחק אבן העזר א סימן כג:

ע"ד שהעידו ג' עדים שמכירין את פלוני כי הוא בן פלוני ויודעים שאינו כהן וכן העידו רבים מהעם. והוא עלה בק' לדוכן וראשון לתורה רק נתן אמתלא לדבריו יען פ"א קנה בש"ת [=בשמחת תורה] על ליציטאטיאן כהן וטעה וסבר שעיי"ז נעשה כהן לכל דבר. והנה אח"כ הי' בעירונו להעמיד מצבה על קבר אביו ולא רצה ללכת על קברו ואף שידע שאביו לא הי' כהן בכ"ז סבר שהוא כהן. וכאשר גירש את אשתו נכתב בהגט כי גם אביו הי' כהן אמנם הוא אומר שלא שאל אותו הבד"צ כלל על אביו ורק על עצמו שאלוהו אם הוא כהן

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

והשיב כי הוא כהן. ועתה הוא רוצה להחזיר גרושתו ושואל כת"ה אם ל"א בזה שאחד"א כיון דכ' הרשב"א דאף נגד עדים אמרינן שאחד"א:

תשובה המל"מ פ"ז מאישות הביא דהיכי דחזר מדבריו גם הרשב"א מודה. ובפ"ג מיבום לא כ"כ. אך בפסקי מהרי"א חולק והנראה דאמתלא מהני בוודאי אך המהרי"ט בראשונות סי' קמ"ח כ' כמה טעמים דבנהג בכהונה ל"מ אמתלא א' משום דעשה מעשה ב' משום דאחר ל' יום ל"מ אמתלא וגם בפני רבים ל"מ אמתלא. ועוד בנ"ד גרוע האמתלא מהשאלה אשר במהרי"ט. אולם שם הי' בלא עדים ובנ"ד יש עדים ומהני אמתלא גרוע. ועוד יש להביא סניף מדברי תשו' מהראנ"ח הובא בבאה"ט אה"ע סי' ד' ס"ק ל"ז דביש ידיים מוכיחות שמשקר ל"א שאחד"א ובפ"ת שם הרגיש מדברי הרשב"א דאפי' נגד עדים אמרינן שאחד"א וי"ל טעם הרשב"א דאדם נאמן ע"ע יותר מק' עדים ע"כ אומדנות והוכחות עדיפא מעדים ובנ"ד שכל אנשי העיר מכירין את אביו שלא הי' כהן והתוס' כ' ביבמות פ"ח דהיכא דדבר גלוי וידוע לא אמרינן תרי כמאה ע"כ י"ל דהרשב"א מודה בכה"ג ומהני אמתלא גרוע וע' תשו' הרדב"ז ח"א סי' שצ"ח שכ' באשה שהחזיקה עצמה לעגונה מחמת טעות חשוב זה גופא אמתלא:

אבל לאחר העיון נראה דאינו דומה לנידון דידן, כיון דשם מדובר דיש עדים המעידים ויודעים שאינו כהן וכן העידו רבים מהעם, ומה שטעה ועלה בתורה ראשון בשמחת תורה וסבר שהוא כהן ודאי החזיק עצמו בטעות ואינו כהן. משא"כ במקרה דנן שאין עדים השוללים את כהונתו של המבקש, וגם יש מוחזקות לכהונה למשפחה בשם זו.

אולם מצינו בשו"ת אגרות משה (אבה"ע ח"ד סי' יא) שכתב באחד שהחזיק עצמו כהן והתברר שכל ידיעתו מאביו, דכתב דאינו כהן וז"ל:

"בדבר אחד שהחזיק עצמו לכהן ונתברר שכל ידיעתו היא מאביו, שבעת שקראו אותו לשמחת הבר מצוה אמר שהוא כהן, אבל אביו אינו שומר תורה כלל, וגם שברח מבית אביו בילדותו מצד מרדו באביו, שלפי הדעת לא היה לו לידע כל כך דבר כזה, שלכן אין לו שום נאמנות לזה שהוא כהן, וגם אשה אחת שהייתה בת אחי אבי אבא, שהיא שני בשני עם אביו הנזכר, אמרה איך אפשר שאתה כהן מאחר שאבי שהוא אחי אביך אינו כהן, שלכן אין לחוש למה שאמר אביו.

ומצד אמירתו לאוסרו בפסולי כהונה מדין שויה אנפשיה חד"א אין לאוסרו, מכיון שהחזיק עצמו לכהן הוא ע"פ אמירת אביו שאין לו נאמנות, לכן אינו צריך לגרש את אשתו הגיורת, שהיא גיורת בצדק וזהירה בכל דיני התורה, ורשאי לחיות עמה כמו כל ישראל בגיורת כי איננו כהן."

אולם נראה לחלק: בתשובה זו לא התברר כיצד התברר לו מאביו שהוא כהן, במקרה דנן אביו אמר לו שהם כהנים על סמך החזקה שמשפחת ר' מוחזקים ככהנים, והם נהגו ככהנים א"כ כיצד אפשר לבטל את חזקתם.

ואכן מצינו בדברי שבט הלוי שנקט להחמיר, וז"ל בשו"ת שבט הלוי חלק ט סימן רנג:

והנה כ"ז נאמר בזמן שעכ"פ רוב כלל ישראל שמר על עיקרי תורה ומצוות ולא הפקיר יחוסו לאיסורי עריות ויחוס, אבל בזמן הזה באלה שבאים מרוסיא שזה כבר כמה דורות שאפס תורה ויחוס מהם, ונתערבו בהמוניהם בגוים ובפסולים, או מסביבה של כאלה שכמעט רוב נאבד בנשואי תערובות ואיסור,

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

האם כהנים אלה כהני חזקה יקראו שנאסר להם עכ"פ עפ"י הלכה פסולי כהונה, ונתיר נ"כ וכו'.

ונהי דלמעשה מי שבא ואמר כהן אני (ונקרא ג"כ כהן) אפילו מאלה גם אם אין אנו מעלים אותו לכהונה מכל מקום שויה אנפשיה חתיכא דאיסורא ואוסר עצמו בגרושה וחללה ושאר פסולי כהונה, ואין אנו עושים עובדא להתירו אפילו לחלוצה דרבנן כמבואר כ"ז בפוסקים אה"ע סי' ג' ס"א ועוד.

הרי דעת שבט הלוי להחמיר ובפרט דשויה אנפשיה חתיכה דאיסורא ואוסר עצמו בגרושה וחללה.

מכל האמור נראה לפסוק להחמיר כדעת השו"ע ושבט הלוי דאדם הבא ואומר כהן אני אינו נאמן, אולם מדין שויה אנפשיה נוהג הוא דיני כהונה ואוסר עצמו בגרושה ואינו מטמא למתים. ככל שהמבקש ימצא ראיות חדשות בנושא הכהונה, ידון ביה"ד שוב על סמך החומר הנ"ל.

הרב יעקב שטיינהויז – דיין

הרב שלמה תם – אב"ד

דעת המיעוט

דיון והכרעה

השאלות העומדות בפנינו הן:

אדם שהחליט להחזיק עצמו בכהונה וחוזר בו באמתלא האם נאמן לחזור?

האם נידונו עדיף מאמתלא מכיון שידוע מה סיבת החזקה, ומתברר שהחלטת האב והנהגתו בכהונה הינה בגלל שם משפחה או סיבה שאינה מבוססת על פי הדין, והוי כחזקה בטעות?

האם הנהגת האב בכהונה מחייבת את הבנים?

חזקת כהונה של האב

הפת"ש (סימן ו' סק"א) כתב וז"ל:

"עיינ בתשובת חוט השני סימן י"ז באיש אחד שהיה מוחזק לכהן ט"ו שנה לכל דבר שבקדושה לישא כפיו (עבה"ט לעיל סימן ג' סק"א ומ"ש שם) ולפתוח ראשון ולקרוא ראשון ולפרוש מטומאת מת ועתה קידש גרושה אחת והכחיש את כהונתו לומר כי מעולם לא היה כהן ומה שאמר שהוא כהן לא היה אלא בשביל ליטול גדולה לעצמו לפתוח ראשון ולקרוא ראשון וכתוב הדבר פשוט שאין הכהן יכול להכחיש מה שהיה מוחזק בו זמן רב שהרי אפי' חזקת שלשים יום הוא חזקה אפילו להיות הורגין (וכדלקמן סי' י"ט ס"ב) וכ"ש חזקה של ט"ו שנים ואין לומר הרי נתן אמתלא לדבריו שעשה כן כדי ליטול גדולה ואמרינן בפ"ב דכתובות כו' (וכדלקמן סימן מ"ז ס"ד) זה אינו מכמה טעמים חדא שאין האמתלא מבוררת ועוד דכל דעשה מעשה ל"מ אמתלא והכא עשה מעשה במה שעלה לדוכן וכיוצא ואפי' למ"ד דמהני (ע' בי"ד סימן קפ"ה) היינו אם לא עשה המעשה רק זמן מועט וגם אם לא עשה המעשה כ"כ בגלוי לעיני כל דכולי האי לא מחציף אינש נפשיה וגם אם לא עשה רק דבר אחד אבל בנ"ד שעשה מעשים הרבה כ"כ שנשא כפיו וחתם עצמו כהן ונהג בכל דיני כהן כמה פעמים פשיטא שאין מועיל אמתלא ועוד דכל היכא שעושה איסור לאו כל כמיני' לתת אמתלא דמוקמינן ליה בחזקת שלא עשה איסור עד עתה שנכנסה בו רוח שטות ועוד דחזקה זו של נשיאת

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

כפים אלימא טפי שאין האמתלא מועלת בה וכו'. ומכל הני טעמי אמינא שאין יכול להכחיש כהונתו וכופין אותו לגרשה כמו בכהן דעלמא. ואין חילוק בין זמן הזה לדורות הראשונים מהיה להם כתב יחוס ואדרבא כיון שכל הכהנים בזה"ז הן בכהונתן מחמת חזקה א"כ הכהן הזה הוא כמו שאר כהנים."

העולה מדבריו: אדם שהחזיק בכהונה וטוען שהיה חזקה בשקר אינו יכול לחזור בו מחזקת כהונה, ואמתלא לא מהני כי עשה מעשה זמן רב בגלוי ברבים, וגם שבטענת האמתלא יוצא שעשה איסור נשיאות כפים.

אמנם בשו"ת בית יצחק (אבן העזר א סימן כג הובא באוצה"פ סי' ו) התיר, וז"ל:

"ע"ד שהעידו ג' עדים שמכירין את פלוני כי הוא בן פלוני ויודעים שאינו כהן וכן העידו רבים מהעם. והוא עלה בק' לדוכן וראשון לתורה רק נתן אמתלא לדבריו יען פ"א קנה בש"ת על ליציטאטיאן כהן וטעה וסבר שעיי"ז נעשה כהן לכל דבר. והנה אח"כ הי' בעירנו להעמיד מצבה על קבר אביו ולא רצה ללכת על קברו ואף שידע שאביו לא הי' כהן בכ"ז סבר שהוא כהן. וכאשר גירש את אשתו נכתב בהגט כי גם אביו הי' כהן אמנם הוא אומר שלא שאל אותו הברד"צ כלל על אביו ורק על עצמו שאלוהו אם הוא כהן והשיב כי הוא כהן. ועתה הוא רוצה להחזיר גרושתו ושואל כת"ה אם ל"א בזה שאחד"א כיון דכ' הרשב"א דאף נגד עדים אמרינן שאחד"א:

תשובה המל"מ פ"ז מאישות הביא דהיכי דחזר מדבריו גם הרשב"א מודה. ובפ"ג מיבום לא כ"כ. אך בפסקי מהרי"א חולק והנראה דאמתלא מהני בוודאי אך המהרי"ט בראשונות סי' קמ"ח כ' כמה טעמים דבנהג בכהונה ל"מ אמתלא א' משום דעשה מעשה ב' משום דאחר ל' יום ל"מ אמתלא וגם בפני רבים ל"מ אמתלא. ועוד בנ"ד גרוע האמתלא מהשאלה אשר במהרי"ט. אולם שם הי' בלא עדים ובנ"ד יש עדים ומהני אמתלא גרוע. ועוד יש להביא סניף מדברי תשו' מהראנ"ח הובא בבאה"ט אה"ע סי' ד' ס"ק ל"ז דביש ידיים מוכיחות שמשקר ל"א שאחד"א ובפ"ת שם הרגיש מדברי הרשב"א דאפי' נגד עדים אמרינן שאחד"א וי"ל טעם הרשב"א דאדם נאמן ע"ע יותר מק' עדים ע"כ אומדנות והוכחות עדיפא מעדים ובנ"ד שכל אנשי העיר מכירין את אביו שלא הי' כהן והתוס' כ' ביבמות פ"ח דהיכא דדבר גלוי וידוע לא אמרינן תרי כמאה ע"כ י"ל דהרשב"א מודה בכה"ג ומהני אמתלא גרוע וע' תשו' הרדב"ז ח"א סי' שצ"ח שכ' באשה שהחזיקה עצמה לעגונה מחמת טעות חשוב זה גופא אמתלא"

ישוב הסתירה בין הבית יצחק לחוט השני

והנה יש חילוק במהות החזקה במקרה של חוט השני והמקרה של הבית יצחק:

החוט השני שאסר באיסורי כהונה מדבר באדם שלא ידוע מה יחוסו, וא"כ ע"י החזקה שהחזיק בכהונה יש הוכחה שהוא כהן, וכך יש לפסוק עליו אחר שהחזיק בכהונה, אבל הבית יצחק איירי בחזקה שידוע לנו שאינה מוכיחה את יחוסו, שהרי יודעים שאביו אינו כהן, ובזה פסק שיכול לחזור בו מכיוון שכל החזקה לכהונה הייתה ללא בסיס.

ובפשטות נ"ד דומה למקרה של הבית יצחק, שידוע לנו שאין בסיס לנהוג בכהונה, ועל כן אין משמעות לחזקה שאב המבקש נהג ככהן, וכך אין לדון משום שוויא אנפשא חתיכה דאיסורא.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

סיבה נוספת לביטול חזקה מחמת שהחזקה בטעות

בשו"ת בית אפרים (סי' מ"ט) כתב:

"כיון שאנו מוחזקין שזו ארוסתו של פלוני מלקין עליה, ור"ל דאע"ג שאין אנו יודעים מחמת מה אנו מוחזקין בכך, מסתמא היה הדבר ידוע אז כשנתארסה בפומבי ומאז נצמחה החזקה זאת, ואמרין שמסתמא היו עדים כשרים כדת משה. ולפיכך הוחזקה זו לאשת איש מאז עד עתה. משא"כ היכא שהחזקה זאת ידוע לנו מבטן מי יצא, כגון ע"פ עצמם או ע"א דעלמא, באמת י"ל דמודה המהרי"ק דאף למלקות לא מהני".

וכן מצינו בשו"ת אגרות משה (אבה"ע ח"ד סי' יא) שכתב וז"ל:

"בדבר אחד שהחזיק עצמו לכהן ונתברר שכל ידיעתו היא מאביו, שבעת שקראו אותו לשמחת הבר מצוה אמר שהוא כהן, אבל אביו אינו שומר תורה כלל, וגם שברח מבית אביו בילדותו מצד מרדו באביו, שלפי הדעת לא היה לו לידע כל כך דבר כזה, שלכן אין לו שום נאמנות לזה שהוא כהן, וגם אשה אחת שהיתה בת אחי אבי אבא, שהיא שני בשני עם אביו הנזכר, אמרה איך אפשר שאתה כהן מאחר שאבי שהוא אחי אביך אינו כהן, שלכן אין לחוש למה שאמר אביו.

ומצד אמירתו לאוסרו בפסולי כהונה מדין שויה אנפשיה חד"א אין לאוסרו, מכיון שהחזקת עצמו לכהן הוא ע"פ אמירת אביו שאין לו נאמנות, לכן אינו צריך לגרש את אשתו הגיורת, שהיא גיורת בצדק וזהירה בכל דיני התורה, ורשאי לחיות עמה כמו כל ישראל בגיורת כי איננו כהן".

כהונה בעולים מרוסיה

בשו"ת שבט הלוי להגר"ש וואזנר זצ"ל (חלק י' סי' רכה) כתב וז"ל:

"אבל באלו המשפחות שכבר מדורות חיו חיים בלי תורה ומצוות, וכמש"כ גם כ"ת באלו שהיו מעודם בקיבוצים, חילונים שפרקו עול מכל מצוות התורה בעו"ה... לא כן בנידון כזה שהחילוני הזה בא מתרבות אנשים כאלה... ואם רבנו המהרש"ל כתב על כוהנים יראי אלוקים דקרוב דרובם נתבלבלו, אם כן בהתוסף עוד על זה כוהנים הגרים בקיבוצים או שבאו מרוסיה שהם חילונים גמורים מדורות, שכמעט אין ספק דודאי נתחללו, והדברים נוטים שאין צריך להתרחק מגרושה זו".

אמנם מאידך גיסא מצינו בדברי שבט הלוי שנקט להחמיר, ראה שו"ת שבט הלוי (חלק ט

סימן רנג) שכתב וז"ל:

והנה כ"ז נאמר בזמן שעכ"פ רוב כלל ישראל שמר על עיקרי תורה ומצוות ולא הפקיר יחוסו לאיסורי עריות ויחוס, אבל בזמן הזה באלה שבאים מרוסיה שזה כבר כמה דורות שאפס תורה ויחוס מהם, ונתערבו בהמוניהם בגוים ובפסולים, או מסביבה של כאלה שכמעט רוב נאבד בנשואי תערובות ואיסור, האם כהנים אלה כהני חזקה יקראו שנאסר להם עכ"פ עפ"י הלכה פסולי כהונה, ונתיר נ"כ וכו', ונהי דלמעשה מי שבא ואמר כהן אני (ונקרא ג"כ כהן) אפילו מאלה גם אם אין אנו מעלים אותו לכהונה מכ"מ שויה אנפשי' חתיכא דאיסורא ואוסר עצמו בגרושה וחללה ושאר פסולי כהונה, ואין אנו עושים עובדא להתירו אפילו לחלוצה דרבנן כמבואר כ"ז בפוסקים אה"ע סי' ג' ס"א ועוד.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ונראה לומר שאין סתירה בין התשובות: בח"ט מדובר באדם שעלה מרוסיה ואמר שהוא כהן (ונקרא כהן) ולכן יש בו משום שויה אנפשיה חתיכה דאיסורא ודינו כספק כהן ולכן מחמיר על אף שיש ריעותא כללית בכהונה ברוסיה. אבל בח"י שמדובר באדם שכל הנידון בגלל ששם משפחתו כהן אין להחמיר משום הטעמים שכתב שם.

איסור שוויא של האב כלפי הבן

ויש לדון בני"ד שאביו החזיק עצמו לכהונה, ובאביו הדין שהוא ספק כהן וחייב בחומרות של כהן, א"כ שייך בו דינא דשוויא ודינו כספק כהן, האם גם הבן נאסר בחומרות כהונה או שדין שוויא הוא רק באב ולא בבנו.

והנה בספר שב שמעתתא (ו', יא') דן בזה האם בשוויא אנפשיה הוי כדין יכיר שאב נאמן על בנו או אינו נאמן ומסיק שנאמן על בניו שייולדו לאחר האמירה, וכן יש לדייק מדברי הח"מ והב"ש שהנבעלת לו ספק חללה וה"ה זרעה וא"כ לפי"ז המבקש הינו ספק כהן כאביו, ומדין יכיר.

ועי' פסקי דין רבניים (ח"יד עמוד 381) שהביא מחלוקת ולחלק מהראשונים אין דין יכיר על כהונה של בנו, וכן אין דין שוויא על הבן.

לפי הנ"ל, היה צורך לזמן את אב המבקש וכן לשמוע ממנו את סיבת התחלת הנהגתו בכהונה ואת סיבת ביטול הכהונה על ידו, והאם יש סיבה מוצדקת מדין אמתלא, או סיבה אחרת לביטול הנהגת כהונה, ולשמוע ממנו את עמדתו וגרסתו בסיבת הנהגת הכהונה אצלו. אם אכן האב יגיד כפי שנאמר בשמו יש לפסוק כי המבקש אינו כהן ורשאי להינשא לפסולי כהונה.

אמנם בני"ד אין צורך לזמן את האב, שהרי הופיע בביה"ד (בהרכב הרב אושינסקי שליט"א) סב המבקש, ואלו דבריו בדיון:

הסב מעיד (בפני שלשה) בזה"ל:

"אני כהן, אני חושב כך, כל משפחת ר' הם כהנים. אבא שלי גם היה כהן. אבא שלי לא היה דתי. אני לא הולך לבית קברות ושומר מרחק כמו כהן. אני לא יודע אם אבא שלי הלך לבית קברות. לא היה לנו קשר".

הסב נשאל: "מי אמר לו שהוא כהן". ותשובתו:

"כל משפחת ר' הם כהנים. ראיתי באנציקלופדיה ששם משפחת ר' זה שם של כהנים".

המבקש מוסיף:

"במקור שם המשפחה היה ר'. וכשהם הגיעו לשבדיה שינה המתרגם שם המשפחה לשם ר', עם חולם".

נשאל הסב:

"באיזה גיל נודע לו שהוא כהן".

ותשובתו:

"מגיל 35 נודע לי זאת. מעיון באנציקלופדיה יהודיות. זה לא מסמך ספציפי על המשפחה שלי, רק ספר כללי שמדובר שם גם על משפחת ר'".

עד כאן מדברי סב המבקש.

וא"כ לפי דברי הסבא של המבקש אין שום רקע משפחתי על כהונה ובדאי שאין סיבה לחיוב והנהגת כהונה על בנו, ולכן אין מקום לכהונת המבקש אף לא לחומרא.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

למסקנה, בני"ד על סמך הופעת הסב בביה"ד ועדותו וסיפורו על מצב המשפחה דהיינו אביו וכן הוא בעצמו שאינם שומרי תורה ומצוות, ולא הייתה שום הנהגת כהונה באביו. א"כ לפי כל הנ"ל אין חשש כהונה במשפחה זו.

נידון נוסף – חיובים הנובעים מחמת הנהגת אדם בכהונה:

יש להסתפק אדם שאמר שהוא כהן ללא הוכחה ובמקום שאין חיוב מעיקר הדין אבל נהג משום חומרא של ספק, והדבר לא נשלל, דהיינו אין הוכחה שאינו כהן, האם בנו חייב להתנהג ג"כ ככהן כפי שהאב החמיר מדין אל תטוש תורת אמך?

דהיינו אב שנהג חומרא מרצונו, האם חייב הבן להחמיר או לא.

בשו"ע יו"ד הלכות נדרים (סי' ריד' סעי' ב') נפסק:

"קבלת הרבים חלה עליהם ועל זרעם ואפילו בדברים שלא קבלו עליהם בני העיר בהסכמה אלא שנוהגין כן מעצמם לעשות גדר וסייג לתורה וכן הבאים מחוץ לעיר לדור שם הרי הם כאנשי העיר וחייבים לעשות כתקנתן ואף בדברים שהיו אסורים בהם בעירם מפני מנהגם ואין מנהג העיר שבאו לדור בה לאסור הותרו בהם אם אין דעתם לחזור".

וכתב הבא"ט (סק"ה) שהחוות יאיר דן האם הבן חייב לנהוג בחומרת האב.

וז"ל החוות יאיר סי קכו

"ומשמע ודאי אפי' בפירוש קבלו עליהם ועל זרעם לא יוכלו לחייב זרעם אחריהם. ונראה לענ"ד דודאי קרא דשמע בני מוסר אביך וגו' הוא אסמכתא בעלמא ותדע דאל"כ ה"ל למימר מקרא דשאל אביך ויגדך דבתורה והואיל דאתינא להכי י"ל דדוקא קבלת רבים בקהילה דקביעו יחד והכי משמע לשון הריב"ש שהמקום גורם."

נמצא כי אין חוב לבן לנהוג בחומרות כהונה בגלל הנהגת האב.

נידון הנהגת המבקש ככהן:

הפת"ש שם וז"ל,

עבה"ט ומ"ש ועיין בחוות יאיר אם הבן מחוייב לנהוג כו' עיין בזה בתשובת זכרון יוסף ח"ד סימן י"ד מ"ש על דבריו והעלה דאין הבן מחוייב להתנהג בהנהגת אביו זולת מה שהתנהג גם הבן מאז שהגדיל שהרגילוהו אבותיו ללכת בדרכיהם ועל אופן זה מיירי נמי המחבר שכתב קבלת הרבים חלה עליהם ועל זרעם דהיינו שכבר נהגו כן יושבי העיר וזרעם והוי כנדרו גם לזרעם ולהכי חייבים לעשות כתקנתן משא"כ אם הבן לא התחיל להתנהג מעולם כמנהג הטוב של אביו אין הבן מחוייב להתנהג בפרישות ההוא ע"ש.

ובנידוננו המבקש נהג בעצמו ככהן תקופה אחר הבר מצווה, וא"כ על אף שמצד הנהגת האב אין חיוב, אבל יש להסתפק האם מחוייב להמשיך במנהגו מדין נדר. הספק הוא שמא כוונתו הייתה שעל אף שאינו כהן אבל לחומרא ינהג בחומרות כהונה. ואמנם נידון זה אינו נוגע לבירור יוחסין, אלא לעניין נדרים שנהג בכהונה, והשאלה מה היה בדעתו בהנהגה זו, והאם יש כאן הנהגה שרצה להחמיר ע"ע בחומרי כהונה. והנראה לומר שלא נהג כך משום חומרא שחשש לכהונה אלא שנהג על סמך הנהגת אביו, ומאחר שמתברר שהאב אינו כהן לכן אין לחייבו להמשיך בהנהגה של כהונה לחומרא.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

למסקנא המבקש אינו כהן אף לא לחומרא.

גט שנכתב בו הכהן למי שאינו כהן

בעובדא דנן בגט של הורי המבקש נכתב על המגרש הכהן. יש לדון האם הגט פסול ולהצריך גט נוסף להורי המבקש כדאיתא בשו"ת בית יצחק (סי' כג') וז"ל:

"עוד יש סניף להתיר לו לקחת אשתו שגרשה ונכתב בגט על אביו שהוא כהן דהנוב"כ סי' פ"ט דהוי שנוי ממש בנכתב בגט כהן ושם מסיים דאלו הבעל מת הי' מסופק ובנוב"כ ת' כ' בפ"י דפסול גם בכה"ג א"כ יש מקום לומר דהוי פסול דאורייתא ובר"מ מבואר דבשנוי ממש אינו גט ומבואר פ"ו מגירושין דהיכי דכ' דאינו גט מותרת לכהן ושם כתב דהא דאסרינן משום ריח הגט אינו רק דרבנן והרא"ה ס"ל בכתובות דבדרבנן ל"א שוי' אנפשי' חד"א ואף ששבות יעקב ח"א סי' צ"ג מסופק בזה ע"כ י"ל דהוה ס"ס שמא הלכה כמהרא"י דמהני חזרה אפי' בלא אמתלא ואת"ל כהרשב"א שמא הגט פסול מדאו' ואין בו אפי' ריח הגט ושמא הלכה כהרמב"ם דריח הגט לא הוי רק מדרבנן ובדרבנן ל"א שוי' אנפשי' חד"א ע"כ מכל הני טעמי נלפענ"ד להתירו להחזיר אשתו שגרשה ע"י חופה וקדושין. והנה עיין בנוב"כ ת' חלק אה"ע סי' כ"ג שכ' דשויא נפשי' חתיכה דאיסורא אין מטעם נדר דכבר דחה זה מהרי"ט ואין הטעם רק משום דאדם

וכן הובא בתורת גיטין חידושים (סימן קכט ס"ק יד) וז"ל:

"כותבין אח"כ היינו כשיש כינוי לאביו. הטעם, דאם יכתוב אחר הכינוי יאמרו דהכינוי כך הוא ובאמת אינו כהן, משא"כ במתקרי אין חשש כיון דבאמת מתקרי כך. ואם לא כתב כהן אפי' כבר ניתן פסול להב"ש בלא שעת הדחק, ואם כתב כהן על מי שאינו כהן פסול אפי' בשעת הדחק".

וא"כ לפי המבואר יש צורך לכתחילה לעשות גט נוסף להורי המבקש ללא הזכרת הכהן בגט. למסקנא, הנהגת הכהונה ע"י אב המבקש אינה ראייה שהינו כהן וכן אינה מחייבת את המבקש לנהוג בחומרות כהן, והמבקש אינו כהן אף לא לחומרא מדין ייחוס כהונה.

דוד שני – דיין

מסקנה

הלכה כדעת הרוב, דאדם הבא ואומר כהן אני אינו נאמן, אולם מדין שוויא אנפשיה נוהג הוא דיני כהונה ואוסר עצמו בגרושה ואינו מטמא למתים. פס"ד זה ניתן לפרסום בהשמטת פרטים מזהים.

ניתן ביום ח' באדר התשפ"ג (01/03/2023).

הרב יעקב מ' שטיינהויז

הרב דוד שני

הרב שלמה תם – אב"ד

מסמך זה עלול להכיל שינויי עריכה והגהה